

Vesna Tadjina

RECEPCIJA MARKA ANTUNA DE DOMINISA U ENGLESKOJ (1614.-1622.)*

Vesna Tadjina
Odsjek za povijesne znanosti
ZPDZ HAZU
Zagreb

UDK 929Dominis, M. A. de
[32+316.64](420)“1614/1622”
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15.6.2015.
Prihvaćeno: 11.11.2015.

Marko Antun de Dominis proveo je u Engleskoj nepunih šest godina, u kojem se razdoblju odnos prema njemu kretao od oduševljenog slušanja njegovih propovijedi i slavljenja njegove učenosti do njegova protjerivanja iz zemlje. Kako se mijenjala politička klima, uvjetovana različitim interesima i praćena raznovrsnim spletkama, tako se mijenjao i odnos Engleza prema Dominisu, ali osnovna karakteristika tog procesa proizlazi iz nerazumijevanja Dominisovih stvarnih nastojanja. Na temelju dokumenata sačuvanih u Britanskom državnom arhivu (The National Archives) u Londonu, pokazat će se kako se od Dominisovih ideja u Engleskoj prihvaćalo samo ono što je trenutno bilo politički dobrodošlo, a da ih se pri tom nije ni pokušalo zapravo shvatiti.

Ključne riječi: Dominis, Engleska, politički interesi, nerazumijevanje

Životni put Marka Antuna de Dominisa obilježen je idejom jedinstva svih kršćanskih crkava,¹ baziranoj na istovjetnosti njihovih temelja, a njegov odlazak u Englesku pokušaj provođenja te ideje u djelo. U historiografiji se Dominisov boravak u Engleskoj uglavnom objašnjavao njegovim priklanjanjem protestantizmu ili pak samo bijegom pred Inkvizicijom, međutim, radilo se o smišljenoj akciji vaninstitucionalnog pokušaja realiziranja ideje, pri kojoj je odabrao Englesku, jer je nje-

* Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom *Izvori, priručnici i studije za hrvatsku povijest od srednjeg vijeka do dugog 19. stoljeća* (6547).

¹ “Fovebam a primis meis Clericatus annis in me innatum pene desiderium videndae unionis omnium Christi Ecclesiarum separationem Occidentis ab Oriente, in rebus fidei, Austri ab Aquilone, aequo animo ferre numquam poteram; cupiebam anxie tot, tantorumque shismatum causam agnoscere, ac perspicere num posset aliqua excogitari via, omnes Christi Ecclesias ad veram antiquam unionem componendi: Idque videndi ardebam desiderio” (M. A. de Dominis, *archiepiscopus spalatensis, suae profectionis consilium exponit*, 1616, cap. V).

nu crkvu za to smatrao najprikladnijom.² Dominisov odlazak u Englesku pažljivo je pripreman, i to već od 1614., kada engleski veleposlanik u Veneciji Carleton³ započinje korespondenciju vezanu uz Dominisa,⁴ prvo s canterburyjskim nadbiskupom Abbotom,⁵ a zatim i direktno sa kraljem Jamesom I.,⁶ dakle nekoliko godina ranije⁷ nego što je 1616. Rimska kurija službeno osumnjičila⁸ Dominisa za pisanje (tada još neobjavljenih) "heretičnih, šizmatičnih, blasfemičnih i skandaloznih (...)" djela.⁹

Stigavši u London 16. prosinca 1616., Dominis je svečano dočekan i smješten u palači Lambeth kao gost kanterburijskog nadbiskupa Abbota,¹⁰ iako je Carleton engleskom kralju prenio Dominisovu želju da "nađe mirno utočište na jednom od engleskih sveučilišta".¹¹ Dominisa je pratila slava profesora fizike na padovanskom sveučilištu, poznate su bile njegove zasluge kao diplomata na europskim dvorovima¹² i izgleda da je očaravao svojom obrazovanošću kada se slavnom oksfordskom profesoru Savileu,¹³ već pri prvom susretu za ručkom u Lambethu, toliko svidio da ga je odmah pozvao u Oxford.¹⁴

U početku Dominis je u Engleskoj prvenstveno bio prihvaćan kao dobrodošla podrška s katoličke strane u aktualnim diplomatskim pregovorima oko englesko-španjolskog kraljevskog braka,¹⁵ ali i naravno kao kritičar Rimske kurije, odnosno Papi-

² U razlici prema ostalim protestantskim crkvama, Engleska je crkva ostala striktno latinske tradicije, a uzroci njena odcjepljenja prvenstveno su političke prirode i svode se uglavnom na nesuglasje oko doseg papinske vlasti.

³ Sir Dudley Carleton (1573.-1633.), diplomat, engleski veleposlanik u Veneciji od 1610. do 1615. godine, a u Hagu od 1616. do 1625. godine. U engleskoj historiografiji poznat po golemoj i kompletno sačuvanoj korespondenciji.

⁴ The National Archives (dalje: NA), State Papers (dalje: SP), James I, vol. 76, f. 40.

⁵ George Abbot (1562.-1633.) – kanterburijski nadbiskup od 1611. godine.

⁶ NA, S.P, Venice, vol.16, f.48.

⁷ NA, S.P. Venice, vol. 16, f. 2-2' (15. svibnja 1614. Dominis iz Splita piše Carletonu o svom radu i zahvaljuje mu što radi na mogućnosti njegova odlaska u Englesku).

NA, S.P. Venice, vol. 16, f. 40-40' (30. svibnja 1614. Carleton iz Venecije piše kralju Jamesu I. o Dominisu i njegovoj želji da dođe u Englesku).

NA, S.P. Venice, vol.18, f. 249-249' (3. veljače 1615. Dominis iz Venecije zahvaljuje kralju Jamesu I. što mu omogućava da dođe u Englesku).

⁸ *Decretum Sacrae Congregationis Ill.orum S.R.E. Cardinalium, a S.D.N. Pavlo Papa V. Sanctq., Sede Apostolica, ad Indicem librorum, eorundemque permissionem, prohibitionem, expurgationem, impressionem, universa Republica Christiana Romae, Ex Typographia Camerae Apostolicae, 1616.* (Tim dekretom Dominisovi su radovi stavljeni na indeks zabranjenih djela, prije nego što su objavljeni, te se čak i naslov pogrešno navodi kao *De Republica Christiana*, umjesto *De republica ecclesiastica*).

⁹ Isto, str. 4: "... formaliter haereticae, erroneae, schismaticae, sapientes haeresim, blasphemae, scandalosae, et contumeliosae in Ecclesiam Catholicam Romanam, ...".

¹⁰ NA, SP, James I., vol. 89, f. 87.

¹¹ NA, SP, Venice, vol. 17, f. 72-76 (7. rujna 1614.).

¹² NA, SP, Venice, vol. 16, f. 40-40'.

¹³ Sir Henry Savile (1549.-1622.), profesor matematike i astronomije, Merton College, Oxford.

¹⁴ NA, SP, James I., vol. 90, f. 80.

¹⁵ Pregovori su se vodili oko sklapanja braka između engleskog prijestolonasljednika Charlesa i španjolske infantkinje Marije Ane, kćeri španjolskog kralja Filipa III. (koja se kasnije 1631. go-

nog primata. Mnogi su u Engleskoj bili oduševljeni Dominisovim dolaskom, s njime se "vrlo pažljivo postupalo",¹⁶ Henry Wotton¹⁷ je izjavljivao da je "dovođenje splitskog nadbiskupa u Englesku jedno od Carletonovih remek-djela",¹⁸ kanterburijski nadbiskup iz Nizozemske je naručio Dominisov portret,¹⁹ Carletonu je javljeno da je Dominisu u Cambridgeu dodijeljen doktorat iz teologije,²⁰ a Horace Vere²¹ odmah je (već 8. siječnja 1617.) nagovijestio mogućnost Dominisova imenovanja vindsorskim dekanom.²²

Uz izrazitu naklonost kralja Jamesa I., u relativno kratkom periodu svog boravka u Engleskoj (od prosinca 1616. do travnja 1622., dakle nešto kraćem od pet i pol godina), Dominis uspijeva objaviti većinu svojih radova (čiji se popis nalazi u dodatku rada).

Obećanja koja su mu u početku dana, nisu baš nailazila na brzu i laku provedbu. Već ranije spominjano obećanje Dominis i sam potvrđuje u pismu Carletonu kojem javlja da mu je Kralj dao titulu *Master of the Savoy* i obećao vindsorski dekanat.²³ Tek nakon više od godine dana od Dominisova dolaska u Englesku, 25. ožujka 1618. u Westminsteru potvrđena je diploma, kojom ga se imenuje: *Master of the Savoy*, čime je konačno dobio vlastitu rezidenciju.²⁴ Imenovanja i počasne titule u prvom redu su značile izvjesne prihode, odnosno materijalnu neovisnost, što je Dominisu bilo potrebno za mogućnost slobodnijeg djelovanja. Da bi svoje ideje uopće mogao inaugurirati u javnosti tog doba, a zatim po mogućnosti i provesti u djelo, Dominisu je bilo potrebno da bude na što višim pozicijama u hijerarhiji postojećih sustava, što se često nazivalo njegovim častohlepljem i pribavljalo mu neprijatelje.

Iako ni taj postupak nije tekao bez poteškoća, Dominis je 13. svibnja 1618. imenovan vindsorskim dekanom (*Dean of Windsor*), što je osim visokog položaja u hijerarhiji Engleske crkve i dvora, predstavljalo dobivanje mnogih, tom naslovu pripadajućih privilegija i prihoda. Time je dobio samostalnost, ali je i uzrokovalo mnoštvo problema na koje je nailazio pri pokušajima korištenja dobivenih povlastica i dovelo ga u neizbježne sukobe. Naime kad se radilo o imenovanjima mnogi su bili zainteresirani, te se raspoloženje prema Dominisu brzo počelo mijenjati.

dine udala za cara Ferdinanda III. Habsburškog). Pregovori su propali 1623. godine, prilikom posjete prestolonasljednika Charlesa Španjolskoj, uglavnom zbog "arogancije" (*Enc. Britannica*) njegova pratioca Buckinghama. Kralj Charles I. oženio se 1625. godine francuskom princezom Henriettom Marijom, sestrom Louisa XIII.

¹⁶ NA, SP, James I., vol. 90, f. 55-56.

¹⁷ Sir Henry Wotton (1568.-1639.), engleski veleposlanik u Veneciji 1604.-1612., 1616.-1619., 1621.-1624.

¹⁸ NA, SP, James I., vol. 89, f. 95.

¹⁹ NA, SP, James I., vol. 90, f. 1.

²⁰ NA, SP, James I, vol. 92, f. 86, tj. 206-207' (5. srpnja 1617.).

²¹ Sir Horace Vere (1565.-1635.) – Baron Vere of Tilbury, vojnik.

²² NA, SP, James I., vol. 90, f. 11. (f. 14-14').

²³ NA, SP, James I., vol. 96, f. 62. (f. 109, 587).

²⁴ NA, SP, James I., vol. 96, f. 81 (Sig. Man. vol. 9, no. 1).

Započelo je sa spletkama oko dodjeljivanja prava na župu Langlay. Dominis je kao vindsorski dekan imao znatan utjecaj na obnavljanje zakupa imanja Vindsorskog kaptola, a jedno od tih imanja bila je i župa Langlay, koju je zamislio namijeniti Carletonu u znak zahvalnosti za sve što je za njega učinio.²⁵ Međutim, naišao je na veliki otpor dotadašnjeg zakupca Johna Kidderminstera,²⁶ koji je imao podršku mnogih,²⁷ a čiju je stranu na kraju podržao i Kralj.²⁸ Slično se događalo i sa župom Wraysbury, samo što ju je ipak (na kraju) uspio osigurati za Carletona.²⁹

U međuvremenu je Dominis bio suočen i s težim problemom, kada ne samo da su ga onemogućavali u ostvarivanju njegovih prava, nego su mu ta prava negirali, odnosno kada mu se pokušalo oduzeti položaj vindsorskog dekana, što saznajemo iz pritužbe upućene 10. lipnja 1621.³⁰ državnom sekretaru Calvertu,³¹ u kojoj se kaže da je Dominis neregularno postavljen za vindsorskog dekana, tj. bez ponovnog, odnosno anglikanskog posvećenja, bivajući posvećen samo kao katolički biskup – što bi značilo da nije prešao na anglikansku vjeru, a što je i sam Dominis uvijek isticao. U Englesku je došao i nastupio kao splitski nadbiskup, u svim je dokumentima tako tituliran i uvijek tako potpisivao i nikad nije odustajao od svog katoličkog poslanja. Svoj stav o pripadnosti katoličkoj crkvi Dominis jasno objašnjava u *De republica ecclesiastica*: “Za mene je izvjesno to da je crkva Katolička svugdje i zato ne sumnjam da onaj koji poriče da je svugdje, u stvari nije nigdje jer nije u Katoličkoj crkvi”.³² A da mu je cilj bio privođenje Anglikanske crkve pod okrilje Rima, potvrđuje u pismu Josephu Hallu: “Moj naimedolazak u Englesku od prije pet godina i moj boravak u Engleskoj uvijek su mi bili sredstvo, cilj nikad. Htio sam upoznati uzroke neslaganja, da mi se potpuno razjasni na čijoj je strani krivnja za raskol, kao što spoznavši vrstu bolesti lakše spoznajemo lijekove koje treba primijeniti”.³³ Postupna promjena političke klime prema Dominisu bila uvjetovana je prvenstveno raznim materijalnim interesima, ali osnovna karakteristika tog procesa proizlazi iz nerazumijevanja Dominisovih stvarnih nastojanja.

²⁵ NA, SP, James I, vol. 103, f. 109, tj. f. 178 (26. studenoga 1618.).

²⁶ Sir John Kidderminster (Kedermyster, Kydderminstre).

²⁷ NA, SP, James I., vol. 103, f. 75 (7. studenoga 1618.).

²⁸ NA, SP, James I, vol. 111, f. 48, tj. f. 83-83' (27. studenoga 1619.).

²⁹ Vidi: Vesna Gamulin, Regesta dokumenata iz arhiva Public Record Office u Londonu koji su vezani uz boravak Marka Antonija de Dominisa u Engleskoj, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Zagrebu*, sv. 13, Zagreb 1983., str. 197-216.

³⁰ NA, SP, James I., vol. 121, f. 90 (f. 181).

³¹ George Calvert (1580.-1632.), Baron Baltimore, državni sekretar od 1612. do 1613. i od 1619. do 1624. godine.

³² Marcus Antonius de Dominis, *De republica ecclesiastica*, 1618.-1622., lib. VII, cap. XII, 134: “Mihi vero illud certum est, Ecclesiam Catholicam esse ubique, ac propterea non dubito eum qui ubique esse recuset, vere nusquam esse, quia in Ecclesia Catholica is non est”.

³³ De pace religionis Marci Antonii de Dominis Spalatensis archiepiscopi. Epistola ad venerabilem virum Josephum Hallum archipresbyterum Wigorniensem. Vesantione Sequanorum (Besancon) 1666., str. 2-3: “mea in Anglia commoratio, medium mihi semper fuere, numquam finis. ... Dissensionum causas cognoscere volui, ut culpa Shismatis, quia ex parte esset, mihi plene innotesceret; ut morbo cognitorem adhibenda facilius cognoscerentur”. Prijevod u: *Izabrani radovi Marka Antuna de Dominisa*, sv. 1, ur. Ante Maletić, Split 2002., str. 160-161.

Tijekom cijelog boravka u Engleskoj, Dominis je povremeno propovijedao (iako ne znamo kojom učestalošću) i to uvijek u Mercers' chapel, tzv. talijanskoj crkvi, shvaćajući važnost odnosno moć propovijedi kao oblika njemu dostupne i primjerene komunikacije s ljudima. Propovijed mu je omogućavala učestali kontakt s vjernicima tj. javnošću, i u osnovnome tada imala onu ulogu koju danas ima znanstvena ili ideološka periodika u svim suvremenim medijima. Prvoj propovijedi, koju je održao 30. studenog 1617., prisustvovao je Kralj i velik dio dvora, imala je ogroman uspjeh i bila odmah tiskana na talijanskom i engleskom, a potom i na latinskom jeziku.³⁴ Metafora, na kojoj propovijed počiva, naizgled je vrlo banalna i uobičajena, ali je odlikuje osebujna sintaksa i dramaturgija izlaganja stavova. Dominisova misao širi se u postupnom dramaturškom luku vrlo precizno od početka do kraja prema određenom cilju. Vođena je specifičnom unutrašnjom logikom i zaokuplja pažnju slušaoca odškolovanom retorikom.

Usporedba Katoličke crkve s lađom koja plovi po uzburkanom bespuću otvorenog mora, gdje vrebaju podvodne stijene na koje se može nasukati i potonuti, najvjerojatnije je bila često u upotrebi. "Rimski brod je dobra lađa, dobro građena i nije trula niti oštećena, dobro je opremljena jarbolima, križevima za jedra, s konopima, užadi za sidra i sidrima, i ima odlične pomorske karte; putnici i obični mornari na njemu svi su pod zastavom jednog i istog vođe, našeg spasitelja Krista".³⁵ Dominis tu metaforu proširuje-nadograđuje preciznim usporedbama:

more /svijet/ je takav kakav jest,
brod /Crkva/ dobar je, čvrst i sposoban za sigurnu plovidbu,
mape, karte /Sveto pismo/ točne su i pouzdane,
kapetan /Bog/ svemoguć je i plemenit,
mornari /svećenici/ dobro su raspoređeni i svi na svom mjestu,
putnici /vjernici/ očekuju sigurnu plovidbu,
međutim- pilot /Papa/ loše čita karte za plovidbu i vodi brod u katastrofu.

³⁴ Predica Marci Antonii de Dominis, ... fatta la prima Domenica dell' Avvento quest' anno 1617 in Londra nella cappella detta delli Mercieri. Londra, Appresso Giovanni Billio, 1617.; A Sermon preached in Italian by the most Reverend father Marc' Antony De Dominis, Archb. of Spalato, the first Sunday in Advent, Anno 1617. in the Mercers Chappel in London, to the Italians in that City, and many other Honorable Auditors then assembled. Upon the 12. Verse of the 13. Chapter to the Romanes, being part of the Epistle for that day. London, Printed by John Bill, 1617.; *Concio habita Italice a reverendo patre Marco Antonio de Dominis Archiepiscopo Spalatensi, primo die Dominico Adventus anno 1617. Londini in Mercatorum capella, coram Italis ibi commorantibus et aliis honorificis in illa Synaxi et Convent. In versum 12. cap. 13. Epistolae ad Rom. Leovardiae, Apud Johannem Starterum, 1618.*

³⁵ *A Sermon....* 1617., str: 33; Marcus Antonius de Dominis: *A Manifestation of the Motives*, /edited by/ Vesna Tadjina Gamulin, Croatian P.E.N. Centre, 1997., str. 92: "The Romane shippe is a good Vessel, well built, not rotten, nor fallen in peaces, it is well furnished with Masts, with Yards, with Cordage, with Cabels, with Anchors, an hath an exellent Sea-mappe; the passangers and common souldiers in it are all under the colours of one and the same Generall, our Saviour Christ".

“I tako on (papa) ne upotrebljava pravi kompas ni prave karte, nego vodi u brodolom one koji ga brzo slijede (ploveći) bez svjetla u mrkloj tami”.³⁶ Dakle, sa samim brodom je baš sve u redu, i jedina sporna točka u toj plovidbi jest pilot (Papa) koji je određen da točno očitava kurs plovidbe i da brod sigurno dovede u luku spasenja.

Već samom usporedbom uloge Pape s ulogom pilota na brodu, Dominis određuje njegovo mjesto unutar crkvene organizacije. Svako uzurpiranje vlasti prelazi prostor te kompetencije i time narušava harmoniju cjelokupnog sustava. Međutim, u toj propovijedi nije sve izrečeno u metaforičnom obliku (noć, dan, brod, brodolom, ...), već progovara i na sasvim otvoren, a u usporedbi sa njegovim teoretskim radovima, krajnje jednostavan način, o odnosu Katoličke i Reformiranih crkava: “Rimska crkva i oni koji ju vode mrže do smrti Reformirane crkve. I reformirani mrže njih. Mogao bih vam dati vam za pravo, moji slušatelji, u velikoj i vrlo čestoj pogrešci, kad bi se to za što mislite da je Reformirana crkva potpuno razlikovalo od Rimske. Obje su religije u bitnom i fundamentalnom iste. Obje imaju istog Krista za vladara i učitelja, jednako je krštenje, obje su osnovane od istih apostola, i imaju i provode jednaku službu Božju, ...”³⁷ Međutim pokazalo se kasnije da ni to nije bilo dovoljno jasno. Od Dominisovih ideja se prihvaćalo samo ono što se željelo čuti, a da ga se pri tom nije ni pokušalo zapravo shvatiti.

Podatke o kasnijim propovijedima nalazimo samo posredno: U travnju 1618. godine Chamberlain spominje Dominisovu propovijed u Mercer’s Chapel, kao “osrednju i ravnodušnu”, u kojoj se uglavnom zadržavao na razlici u slavljenju Uskrsa. Dodaje da se među nekim biskupima počinje primjećivati negodovanje prema Dominisu.³⁸ Chamberlain 14. studenoga 1618. spominje Dominisovu “nedavnu” propovijed u talijanskoj crkvi “u kojoj se zalagao za napredak Reformirane crkve”,³⁹ zatim i 19. ožujka 1619. kada je Dominis “ovog puta dobro i ozbiljno propovijedao u talijanskoj crkvi”.⁴⁰ Tek 2. lipnja 1621. Chamberlain kaže da je Dominis odustao od propovijedanja, “umorivši se, izgleda, dokazivanjem da papisti nisu nužno heretici”,⁴¹ ali 4. veljače 1622. Locke spominje da je Dominis propovijedao i pohvalno govorio o Rimskoj crkvi.⁴²

³⁶ *A Sermon ... 1617.*, str. 34; Marcus Antonius de Dominis: *A Manifestation of the Motives*, ur. Vesna Tudjina Gamulin, Zagreb 1997., str. 93: “And so, for that he (pilot) uses no true compass, nor Carde, hearing leads them all to wreck, and they follow him fast enough without light through the thickest darkness”. Za alternativni prijevod, usp. *Izabrani radovi Marka Antuna de Dominisa*, sv. 1, ur. Ante Maletić, Split 2002., str. 137.

³⁷ Marcus Antonius de Dominis: *A Manifestation of the Motives*, str. 91: “The Church of Rome, and those that follow the conduct of it, hate to the death the Reformed Churches. And the reformed hate them. I would fain set you right, my Auditors, in a great, and very common mistake, if so be that you think the reformed Religion wholly differing from the Roman. The Religion of both is in the main essential and fundamentals the very same. Both hve the same Christ for their Lord and Master, the same baptism; both are founded by the the same Apostoles, both have and profess the same Gospel”.

³⁸ NA, SP, James I., vol. 97, f. 33.

³⁹ NA, SP, James I., vol. 103, f. 93 (f. 153-153’).

⁴⁰ NA, SP, James I., vol. 107, f. 43.

⁴¹ NA, SP, James I., vol. 121, f. 69 (f. 150-151’).

⁴² NA, SP, James I., vol. 127, f. 67 (f. 94-94’).

Situacija se za Dominisa dodatno pogoršala uslijed nastojanja španjolskog veleposlanika u Londonu, grofa Gondomara,⁴³ glavnog posrednika u diplomatskim pregovorima o planiranom, ali sad već izjalovljenom, englesko-španjolskom kraljevskom braku, koji je imao zadatak Dominisa navesti na povratak. Međutim, okolnost koja je imala presudan utjecaj na Dominisovu odluku da se vrati u Rim, bilo je ustoličenje pape Grgura XV. (nakon smrti pape Pavla V.) koji je i sam bio sklon ideji uspostavljanja jedinstva kršćanskih crkava.⁴⁴

Umorivši se od nerazumijevanja, i usprkos upozorenjima,⁴⁵ vjerojatno ocijenivši da je za realizaciju ideje trenutno svrsishodnije da je u Rimu, Dominis 9. listopada 1621.⁴⁶ piše pismo papi Grguru XV. o svojoj želji za povratkom, u kojem ističe da se od Katoličke crkve nije nikada dušom udaljio. Kralj James I. nije vjerovao glasinama o Dominisovoj želji da se vrati u Rim, sve dok nije primio pismo od 16. siječnja 1622.⁴⁷ u kojem Dominis kaže da je dobio pismo iz Rima koje ga navodi na povratak za dobrobit kršćanskih crkava. Razljutivši se, 21. siječnja 1622. Kralj šalje Dominisu londonskog i durhamskog biskupa i dekana vinčesterskog, koji su ga optužili za održavanje veza s Papom, s listom pitanja koja su se odnosila na odnose Rimske i Engleske crkve te načine njihova ujedinjenja.

Najbolji prikaz posvemašnjeg nerazumijevanja u Engleskoj Dominisovih nastojanja, svežanj je dokumenata, datiran samo mjesecom ožujkom 1622., koji predstavlja detaljan prikaz događaja oko postupka sa splitskim nadbiskupom i sadrži prijepis dokumenata vezanih uz slučaj.⁴⁸ Dominis objašnjava kako se nada da će raditi za

⁴³ Diego Sarmiento de Acuna, Count de Gondomar (1567.-1626.), španjolski diplomat, dva puta u misiji u Engleskoj 1613.-1618. i 1620.-1622. godine, jedan od najutjecajnijih ljudi na dvoru engleskog kralja Jamesa I. Usp. Francisco Javier Juez y Gálvez, Tri Dominisova pismu grofu od Gondomara, u: *Marko Antun de Dominis. Splitski nadbiskup, teolog i fizičar*, ur. Vesna Tudjina, Split 2006., str. 143-154.

⁴⁴ Jacques Mercier, *Povijest Vatikana*, Zagreb 2001., str. 233: "Grgur XV. ... je nastojao privesti k Crkvi one odijeljene. ... ponadao se da će postići ponovno ujedinjenje s Anglikanskom crkvom, tim prije što mu je budući kralj Karlo I., s kojim je imao dobre odnose, napisao: Ako svi vjerujemo u nedjeljivo Trojstvo i u jednoga Krista rassetoga, tada ćemo se naći ujedinjeni u istoj vjeri i jednoj te istoj Crkvi".

⁴⁵ NA, SP, Venice, vol. 24, ff. 214-219 (Fulgentio Micantio piše Dominisu 4. ožujka 1622. u želji da ga odvrati od namjere da se vrati u Rim).

⁴⁶ NA, SP, Italian States and Rome, vol. 5, f. 49-49'.

⁴⁷ NA, SP, James I, vol. 128, f. 103, tj. f. 138.

⁴⁸ NA, SP, James I, vol. 128, f. 103, tj. f. 138-139, 140-146. Dominisovo pismo od 16. siječnja 1622. kralju Jamesu I. govori o mogućnosti njegova povratka u Rim (lat.); Dominisov osvrt od 21. siječnja 1622. na razgovore koje je vodio s biskupima londonskim i durhamskim te vinčesterskim dekanom (lat.); Pitanja koja je kralj James I. postavio Dominisu da bi razjasnio njegove poglede na odnose rimske i engleske crkve i načine njihova ujedinjenja (lat.); Pismo koje govori o glasinama što se šire iz Belgije po kojima kralj James I. splitskog nadbiskupa šalje u Rim da pokuša izmiriti te dvije crkve (engl.); Pismo, također nenavedenog autora nepoznatom primatelju, u kojem se govori da je splitski nadbiskup došao u Englesku po naređenju Pape radi dovođenja engleske crkve pod okrilje Rima (engl.); 11. veljače 1622., Savoy. Dominis piše kralju Jamesu I. da mora otići za dobrobit crkve. Moli dozvolu za odlazak i pisma koja bi mu omogućila sigurno putovanje (lat.); 11. veljače 1622., Savoy. Dominisovi odgovori na dvanaest kraljevih pitanja (lat.); Dominis

dobrobit Engleske, ako pokuša nagovoriti Papu da promijeni stav prema Engleskoj crkvi. To pomirenje smatra mogućim, jer se obje Crkve slažu u osnovnome. Dominis izjavljuje da želi svakako otići čim primi Papino pismo s dozvolom, ali i da prije toga žarko želi odati poštovanje Kralju za sva njegova dobročinstva, a da to još nije učinio samo zbog toga što ne želi poticati razne glasine po kojima će on biti Kraljev agent u Rimu. Dominis 11. veljače 1622. piše kralju Jamesu I. da mora otići za dobrobit Crkve i moli dozvolu za odlazak. Kralj 16. veljače šalje dodatnu listu pitanja, uglavnom se interesirajući za Dominisovo mišljenje o načinju pomirenja Rimske i Engleske crkve, kao i njegove stavove o herezi.

Opet nezadovoljan odgovorima, Kralj šalje Dominisu 19. veljače teologa Thomasa Goada⁴⁹ po detaljnija objašnjenja. U tom razgovoru Dominis umorivši se od ponavljanja istog, poziva se na VII. knjigu svog djela *De republica ecclesiastica*, za koje kaže da daje stvarno objašnjenje njegova stava i odbija dalje govoriti. Na ostala pitanja Dominis odgovara u pismu vinčesterskom dekanu u kojem se opet poziva na svoje objavljene radove. Kanterburijski nadbiskup i ostali u komisiji zaduženi za taj slučaj, nastojali su do 30. ožujka postići od Dominisa priznanje na temelju kojega bi ga mogli osuditi.

Iznemogao od postupka i prekomjerne količine nerazumijevanja, Dominis tada izjavljuje da je papa Grgur XV. dobar čovjek i da su se mnoge stvari sada u Rimu promijenile nabolje, ali i to da će se on uvijek zalagati da dokaže pravovjernost Engleske crkve. Da su Dominisova nastojanja oko uspostave jedinstva kod Kralja nailazila na potpuno nerazumijevanje pokazuje i tada donesena odluka po kojoj James I. ne daje Dominisu dozvolu za odlazak iz Engleske, već mu naređuje da u roku od 20 dana ode i da se nikada više ne vrati.

šalje durhamskom biskupu odgovore na Kraljeva pitanja i pisma koja želi da mu budu pokazana (lat.); Prijevodi pisama upućenih Dominisu bez navođenja imena pošiljalaca, kojima je zajedničko da upozoravaju Dominisa da ne vjeruje obećanjima iz Rima (engl.); 16. veljače 1622. Dodatna pitanja postavljena Dominisu po kraljevoj naredbi (lat.); 16. veljače 1622. Dominisovi odgovori na ta pitanja (lat.); 19. ožujka 1622., Savoy. Dominisovo pismo vinčesterskom dekanu u kojem objašnjava svoje stavove o herezi i tuži se na svoj tadašnji položaj (lat.); Dominis piše vinčesterskom dekanu i pohvaljuje rad izdavača svog djela *De republica ecclesiastica* (lat.); Dominis piše Cyrilu, aleksandrijskom patrijarhu, opravdava istočnu crkvu od napada Rima i predlaže zbližavanje istočne s engleskom crkvom. Šalje prvi volumen svog djela *De republica ecclesiastica* (lat.).

⁴⁹ Thomas Goad (1576.-1638.), teolog, župnik u Hadleighu od 1618. do 1638. godine, od 1633. dekan bokingški (Bocking).

Prilog. Popis djela Marka Antuna de Dominisa objavljenih u Engleskoj tijekom njegovog boravka od prosinca 1616. do travnja 1622. godine.

A Manifestation of the Motives, whereupon the most Reverend Father Marcus Antonius de Dominis, Archbishop of Spalato (in the Territorie of Venice) undertooke his departure thence. London, Printed by John Bill, 1616.

Papatus Romanus. Liber de origine, progressu atque extinctione ipsius. Londini, Ex Officina Nortonia, Apud J. Billium, 1617.

Predica Marci Antonii de Dominis, ... fatta la prima Domenica dell' Avvento quest' anno 1617 in Londra nella cappella detta delli Mercari. Londra, Appresso Giovanni Billio, 1617.

A Sermon preached in Italian by the most Reverend father Marc' Antony De Dominis, Archb. of Spalato, the first Sunday in Advent, Anno 1617. in the Mercers Chappel in London, to the Italians in that City, and many other Honorable Auditors then assembled. Upon the 12. Verse of the 13. Chapter to the Romanes, being part of the Epistle for that day. London, Printed by John Bill, 1617.

Marcus Antonius de Dominis, *De republica ecclesiastica, libri X.,1-4.* Londini, Ex Officina Nortonia, Apud J. Billium, 1617.

Concio habita Italice a reverendo patre Marco Antonio de Dominis Archiepiscopo Spalatensi, primo die Dominico Adventus anno 1617. Londini in Mercatorum capella, coram Italis ibi commorantibus et aliis honorificis in illa Synaxi et Convent. In versum 12. cap. 13. Epistolae ad Rom. Leovardiae, Apud Johannem Starterum, 1618.

Scogli del Christiano naufragio, quali va soprendo la santa chiesa di Christo alli suoi dilette figliuoli, Londra, Appresso Giovanni Billio, 1618.

The Rockes of Christian Shipwracke, Discovered by the holy Church of Christ to her beloved Children, that they may keepe aloose from them, London, Printed by John Bill, 1618.

Vesna Tadjina

The Reception of Mark Anthony de Dominis in England (1614-1622)

Summary

Mark Anthony de Dominis spent almost six years in England, during which time the attitude towards him underwent a dramatic change, from overwhelming enthusiasm about his sermons and celebration of his erudition, to his expulsion from the kingdom. Diverse political interests, accompanied by a number of intrigues, marked the English political climate of his day, which was undoubtedly reflected in the general attitude towards Dominis. Underlying this shift in attitude was a profound misunderstanding of his true intentions. On the basis of documents kept in the National Archives in London, this paper will show the politically based reception of Dominis and his ideas in England, in which no serious efforts were made at understanding them in their full scope and meaning.

Keywords: Dominis, England, political interests, misunderstanding